

Teorijska analiza stigme samohranog roditeljstva u okviru rada Ervinga Goffmana

Greguranić, Karla

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:934095>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-15**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Karla Greguranić

**Teorijska analiza stigme samohranog
roditeljstva u okviru rada Ervinga Goffmana**

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU

Karla Greguranić

**Teorijska analiza stigme samohranog
roditeljstva u okviru rada Ervinga Goffmana**

ZAVRŠNI RAD

Mentor: Erik Brezovec, doc. sc.

Zagreb, 2022.

Sažetak

Cilj ovoga rada je teorijskom analizom prikazati proces stigmatizacije samohranog roditeljstva u Republici Hrvatskoj. Temelj analize leži u teorijskoj perspektivi dramaturgije i analize stigme u radovima Ervinga Goffmana. Analizom stigme Ervinga Goffmana povezat će se fenomen samohranog roditeljstva s odgovorom društva na novonastali fenomen. Novonastale promjene u strukturi obitelji dovode do stereotipnih razmišljanja. Pojava jednoroditeljskih obitelji navodi društvo na različite društvene reakcije, a negativne reakcije društva su upravo one koje samohrane roditelje mogu postaviti u inferioran položaj spram društva u kojem žive. Negativan stav društva ne samo da utječe na samopouzdanje samohranih roditelja, već ih nerijetko dovodi u situaciju da zaniječnu činjenicu da su samohrani roditelji. Stigmatizacija samohranih roditelja od strane društva nerijetko navodi roditelje da pribjegu „lažnom predstavljanju“ ili, možda bolje rečeno, predstavljanju uz koje koriste ranije postavljenu fasadu. Temelje „naučenog predstavljanja“ je postavio Erving Goffman kroz svoju dramaturšku perspektivu, a upravo njenim osnovama često pribjegavaju samohrani roditelji ne bi li izbjegli stigmatizaciju društva. Stigmatizacija bilo kojeg pojedinca dovodi do njegovog isključivanja iz svakodnevnog života. Isključivanja samohranih roditelja iz svakodnevnog života su vrlo često potaknuta netočnim zaključcima. Teorijska analiza radova Ervinga Goffmana može pomoći da bi se shvatio začetak stigmatizacije samohranog roditeljstva, te pokazali uzroci koji navode društvo da se odnosi prema samohranim roditeljima s predrasudom i stigmom, te odgovori samohranih roditelja i metode kojima pribjegavaju ne bi li izbjegli već spomenutu stigmatizaciju.

Ključne riječi: samohrano roditeljstvo, stigma, jednoroditeljske obitelji, dramaturška perspektiva, kazališna predstava

Sadržaj

Sažetak	4
1. Uvod	3
2. Razlikovanje i definiranje pojmova: samohrano roditeljstvo i jednoroditeljske obitelji.....	4
3. Društvena stigmatizacija.....	5
4. Stigma kroz rad Ervinga Goffmana	5
5. Podvojenost identiteta i izdizanje nad stigmatizacijom kojoj su podvrgnuti	8
6. Kako se predstavljamo u svakodnevnom životu	9
7. Razlozi samohranog roditeljstva	12
8. Društveni stavovi prema samohranim roditeljima u Republici Hrvatskoj	13
9. Stigmatizacija samohranih roditelja s obzirom na spol i bračni status	13
10. Odnos društva prema različitim tipovima samohranog roditeljstva	15
11. Zaključak	16
Literatura.....	17

1. Uvod

Samohrano roditeljstvo je sve učestalija pojava u današnjem društvu, a da bi osoba prihvatila ulogu samohranog roditelja najprije mora prihvatiti ulogu roditelja. Roditeljem se postaje rođenjem djeteta te preuzimanjem brige i odgovornosti o novorođenom djetetu. Tradicionalno shvaćanje koje je i dalje najzastupljenije kod većine ljudi je da je za dijete najbolje da odrasta unutar obitelji. Obitelj je, prema sociološkoj definiciji, temeljna društvena jedinica koju čine muškarac, žena i njihovo dijete ili njihova djeca (Janković, 2008.). Ovakva struktura zajednice se naziva nuklearna obitelj.¹ Modernizacijom svijeta se, kao alternativa nuklearnim obiteljima, javljaju jednoroditeljske obitelji koje nastaju potaknute različitim uzrocima. Pojavom jednoroditeljskih obitelji prekida se tradicionalan pogled na obitelj, a roditelji koji sada postaju samohrani roditelji, bilo svojom voljom ili nepredviđenim događajima (npr. smrt jednog od roditelja) moraju se sa svojom novom društvenom ulogom predstaviti društvu. Oni bivaju suočeni s brojnim preprekama poput financijskih, emocionalnih i ljubavnih, a uz sve to se suočavaju sa stigmatizacijom i diskriminacijom od strane društva u raznim područjima.

Rad započinje s opisom i pojašnjenjem pojmova samohranog roditeljstva i jednoroditeljskih obitelji. Nadalje će se u radu obrađivati teorijska analiza stigme sociologa Ervinga Goffmana kroz koju nas on upućuje u društvenu problematiku stigmatizacije te će se kroz njegovu teoriju razmotriti stigmatiziranje samohranog roditeljstva kao jednog od problema današnjice. Kao nastavak na teoriju stigmatizacije će se proučiti pitanje položaja samohranih roditelja unutar društva te kako se uspijevaju oduprijeti njegovoj stigmatizaciji i diskriminaciji, koristeći se dramaturškom perspektivom. Dramaturški pristup, sociolog Erving Goffman je predstavio u svojoj knjizi *Kako sebe predstavljamo u svakodnevnom životu*, tvrdeći da tako najbolje opisuje socijalnu interakciju. Stoga bi dramaturški pristup bio pristup u kojem se predlaže ideja da su sve interakcije izvedba ili uloga predstavljena prema drugim ili mogućim promatračima. Društvene interakcije i naša društvena struktura nisu više od reprezentacije uloga koje smo internalizirali kako bi na kraju postali dio našeg vlastitog identiteta iako ta reprezentacija ne mora biti istinita. Na samom kraju rada će se postaviti razlozi zbog kojih su roditelji postali samohrani roditelji. Prikazat će se pogled društva na samohrane roditelje te na temelju

¹ Janković (2008 : 19) Piccard navodi definiciju nuklearne obitelji te opisuje kako je "obitelj mala primarna 'face to face' skupina"

sekundarnih podataka prikazati jesu li samohrani roditelji unutar Republike Hrvatske doista diskriminirani i stigmatizirani ili je to stvar njihove predodžbe. Ako jesu stigmatizirani kako se suočiti sa stigmatizacijom i koje su moguće „posljedice“ stigmatiziranja samohranih roditelja.

2. Razlikovanje i definiranje pojmova: samohrano roditeljstvo i jednoroditeljske obitelji

U članku 15. Zakona o socijalnoj skrbi² jasno se definira pojam samohrani roditelj - samohrani roditelj je roditelj koji živi sam s djetetom, sam skrbi o njemu i sam ga uzdržava (2022.). Dakle drugi roditelj ne sudjeluje niti financijski niti fizički u odgoju djeteta. Drugi pojam naveden u podnaslovu odlomka je jednoroditeljska obitelj koji bi po riječima koje ga čine mogao vrlo lako biti poistovjećen s pojmom samohrani roditelj. Razlika je značajna. Naime, prema članku 15. Zakona o socijalnoj skrbi pojam jednoroditeljska obitelj je definiran kao obitelj u kojoj žive dijete, odnosno djeca i jedan roditelj (2022.) što eksplicitno ukazuje na činjenicu da drugi roditelj nije fizički prisutan u kućanstvu, no dužan je uz financijsku pomoć skrbiti u djetetu ili djeci i uzdržavati ga. Prema Zimić (2018.) može se uočiti važnost definiranja načina na koji je samohrani roditelj postao samohran i što društvo podrazumijeva pod pojmom samohran. Neki smatraju da samohran označava roditelja kojemu je partner umro te nije postao samohran roditelj vlastitom voljom, dok drugi smatraju da je samohran roditelj onaj koji se sam skrbi o djetetu bez potpore partnera. Ističe, kako postoji i treća skupina samohranih roditelja koji nisu nikada stupili u bračnu zajednicu pa bi se po svojoj definiciji trebali nazivati „roditelji samci“ no oni sami sebe nazivaju - samohrani roditelji tako da je to postao ustaljen društveni naziv. Ipak, pričamo li o jednoroditeljskim obiteljima ili samohranim roditeljima veću „žrtvu“ stigmatizacije i diskriminacije podnose očevi zbog tradicionalnog stava društva da će se muškarac teže brinuti o djeci.³

² Narodne novine (2022.): Zakon o socijalnoj skrbi NN 18/2022

³ U populaciji obitelji u Hrvatskoj ukupno je 188 001 ili 15% samohranih roditelja (Popis stanovništva 2001.). Od toga 83% ili 156 036 čine majke s djecom, dok 17% ili 31 965 čine očevi s djecom. U ukupnom broju obitelji s djecom kojih je 914 000, udio samohranih roditelja je 20,6% ili svaka peta obitelj s djecom. (<https://udrugalet.hr/info/samohrani-roditelji/>)

3. Društvena stigmatizacija

Nakon detaljnijeg objašnjenja i jasne distinkcije pojmova *samohrani roditelj* i *jednoroditeljska obitelj* može se uvidjeti razilaženje od tradicionalnog pogleda na obitelj i roditeljstvo uopće. Svako odstupanje od već društveno prihvaćenih struktura može dovesti do svojevrsnog neprihvatanja u socijalnim krugovima. Uz pomoć jedne od simboličko-interakcionističkih⁴ teorija, odnosno teorije nametanja stigme ili teorije stigmatizacije sociologa Ervinga Goffmana pokušat će se razaznati zašto je pojedinac, samohrani roditelj, postao predmet društvene stigmatizacije i samim tim diskriminirani pojedinac u društvu.

U idućem paragrafu rada bit će predstavljena *teorija stigmatizacije* kako ju je izložio njezin začetnik Erving Goffman kroz svoju knjigu *Stigma, zabeleške o ophođenju sa narušenim identitetom*.

4. Stigma kroz rad Ervinga Goffmana

Govori li se o konkretnijem početku definiranja samog pojma stigme i konkretnijeg zapažanja samog procesa stigmatizacije pojedinca ili skupine ljudi, za potrebe ovog rada je to skupina samohranih roditelja, glavnu riječ bi imao sociolog Erving Goffman. Glavni problem koji on pokušava razriješiti i definirati razloge takvog društvenog ponašanja je odgovor na ponašanje ljudi prema osobi koja na sebi ili u svom karakteru ima „biljeg“ (Goffman, 2009.:13) koji ga tada postavlja u inferioran položaj spram društva koje ga karakterizira. Govori li se o procesu kako osoba postane stigmatizirana od pojedinca ili skupine ljudi kojoj se predstavlja, jasno je da isti ti ljudi moraju steći vlastiti dojam o osobi koja se predstavlja. Goffman je i za to iznio svoj stav. Naime, naravno da kao promatrači nemamo svijest o tome kakva je osoba, a svijest o istom bi se mogla probuditi tek kada se postave pitanja koja se smatraju potrebnima za bolje upoznavanje osobe koja se predstavlja. Naravno da pitanja postavljena osobi mogu implicirati osobi kakvi se odgovori, tj. ponašanje od iste očekuju, te se tada to naziva *virtualni društveni identitet* (Goffman, 2009.:14). Upravo ovoj vrsti lažnog identiteta osobe bi mogle pribjeći ne bi li izbjegle negativnu društvenu reakciju. Dok bi se s druge strane stvarne karakteristike i

⁴ Simbolički interakcionizam – sociološki pristup koji zagovara ovisnost ljudskoga djelovanja o značenju koje proizlazi iz društvenoga međudjelovanja ili interakcije i koje je podložno interpretaciji. Naziv je skovao Herbert Blumer, a osim njega najpoznatiji su predstavnici: G. H. Mead, J. Dewey i E. Goffman.

kategorije koje bi osoba pokazala nazvale *stvarni društveni identitet* (Goffman, 2009.:14). U trenutku kada ispred nas stoji nepoznata osoba, stranac, ona može stvoriti i stvara karakteristike koje ju čine posebnom, pokazuje karakteristike koje ju čine drugačijom od ostalih iz te kategorije. Karakteristike te osobe mogu biti toliko loše da se naše mišljenje o do tada običnoj, cjelovitoj osobi svodi na to da je osoba slaba, pokvarena i bezvrijedna. Upravo je takva karakteristika - stigma, pogotovo kada je efekt diskreditiranja snažan. Ponekad se naziva neuspjehom, hendikepom ili nedostatkom. Činjenica da na osnovi površnog promatranja osobe, ne mareći za karakteristike koje osoba još nije pokazala stvara se taj nesklad između pojmova virtualnog i društvenog identiteta. Kao što se osoba može okarakterizirati u potpuno negativnom kontekstu, tako se može okarakterizirati i u pozitivnom, a da za to nema osnove. Takva situacija nastupa kada se osoba prekvalificira, a da za taj čin nije iskazala zadovoljavajuće kvalifikacije. Također, treba imati u vidu da nisu sve nepoželjne karakteristike sporne, već samo one koje su suprotne našem stereotipu, o tome što bi određeni tip osobe trebao biti (Goffman, 2009.:14-15).

Erving Goffman u spomenutoj knjizi navodi tri različita tipa stigme, ovisno o tome što stigmatu karakterizira kao takvu. Prva stigmatu koju navodi je *tjelesna unakaženost* koju bi karakterizirali razni deformiteti na tijelu (Goffman, 2009.:16). Ovaj tip stigme karakterizira činjenica da je nastala prilikom rođenja ili u toku života, npr. gluhoća, sljepoća, invalidnost... Osim urođenih hendikepa stigme mogu nastati iz kulturnih uvjerenja i promjenjivih atributa, npr. ružnoća, debljina i sl. (Hromatko i Matic, 2008.:80). Drugi tip stigme bi bila *slabost karaktera*, koja se iskazuje kao slaba volja, dominantne ili neprirodne stvari, nepoštenje, sumnjive stvari (Goffman, 2009.:16). Prema Hromatko i Matic (2008.:80), stigma *slabost karaktera* se može nazvati i stigma karakternoga tipa koja obuhvaća attribute karaktera ili samokontrole kao što su: nasilnost, ovisnost, lijenost, lažljivost itd., a karakterne crte koje su društveno neprihvatljive su se najčešće proučavale iz zapisa o biografskoj prošlosti osobe, npr. da je bila u mentalnoj instituciji, zatvoru, kod psihijatra ili da je homoseksualne orijentacije (Goffman, 2009.:16). Treći i posljednji tip stigme je *plemenska stigma* koju Erving Goffman karakterizira kroz vjersku i nacionalnu prizmu. Ova vrsta stigme se prenosi s koljena na koljeno i jednako zahvaća sve članove obitelji⁵ (Goffman, 2009.:16) stoga bi osobe koje su se „našle“ u ovom tipu stigme mogle naći u neizlaznoj situaciji stigmatizacije od društva.

⁵ U povijesti, pogotovo u Velikoj Britaniji, pripadnost nižoj klasi je predstavljala bitnu plemensku stigmatu, kao što su grijehovi roditelja ili barem milje iz kojeg su roditelji potekli, što se prenosilo na dijete ako je dijete podizano na neodgovarajući način, daleko iznad svojih početnih korijena. (Goffman, 2009.)

Osim tri tipa stigme koje je naveo u svojoj podjeli, Erving Goffman navodi da se stigme još dijele prema dva kriterija, u ovisnosti o tome je li stigma koju osoba nosi na prvi pogled vidljiva i prepoznatljiva ili nije. Upravo je taj kriterij ključan u situacijama kada je osoba podvrgnuta stigmatizaciji. Ako je stigma koju osoba posjeduje vidljiva i prepoznatljiva tada će osoba biti podvrgnuta stigmatizaciji koja je za nju diskreditirajuća, no ako sama stigma koju bi osoba mogla posjedovati nije uočljiva na prvi pogled tada je ta stigma po svom karakteru diskretna. U tom slučaju osoba može uspješno u potpunosti ili privremeno sakriti situaciju koja bi ju mogla učiniti stigmatiziranom od društva. Dakle Erving Goffman dijeli stigme po svom karakteru prema dva kriterija: *diskretne* i *diskreditirajuće* (Goffman, 2009.:53). Diskreditirajuću stigmatu karakterizira činjenica da je ona vidljiva, te tada stavlja osobu koja joj je podvrgnuta je želi sakriti ili umanjiti njezinu vidljivost ne bi li izbjegla neugodne situacije u društvu ili se dovela u situaciju da je u nemogućnosti doći do cilja zato što sa sobom nosi ili na sebi posjeduje hendikep koji ga u tome sputava. S druge strane, diskretna stigma je ona za koju zna samo uzak krug ljudi, obitelj i prijatelji. Osoba nema potrebu podijeliti svoj hendikep s cijelim društvom i najčešće ga ostavlja u tajnosti ne bi li se lakše kretala kroz život.

Govori li se o stigmati koju nose samohrani roditelji, po svom karakteru, može se govoriti i o diskreditirajućoj i diskretnoj stigmati. U koju karakternu kategoriju će se uvrstiti ovisi o situacijama i okolnostima u kojima se nalaze. Diskretna stigma će biti ako se samohrani roditelji nalaze na potpuno nepoznatom mjestu i nema potrebe podijeliti činjenicu da su oni po svojoj društvenoj ulozi ne samo roditelji, već samohrani roditelji. Situacija u kojoj jedan roditelj dolazi u nepoznatu okolinu sa svojim djetetom bez prisutnosti drugog roditelja, ne stavlja na njega „biljeg“ samohranog roditelja jer takav slijed okolnosti može biti prouzročen nemogućnosti dolaska drugog roditelja. Tada će saznanje da je osoba zapravo samohrani roditelj ostati poznata samo njoj, njezinoj obitelji i prijateljima. Diskreditirajuća biva u onom trenutku kada činjenica da je roditelj zapravo samohrani roditelj postane javna, odnosno njezino saznanje je nužno. U trenutku kada se dijete upisuje u vrtić, a kasnije u školu, saznanje da živi u jednoroditeljskoj obitelji je nužno i tada se roditelji nalaze okruženju gdje im društvo postavlja pitanja te ih diskriminira jer se ne nalaze u „normalnim okolnostima“ kako oni, tako i njihovo dijete/djeca ili na poslu gdje suradnici bivaju upoznati sa životnim okolnostima u kojima se nalazi njihov suradnik, samohrani roditelj.

5. Podvojenost identiteta i izdizanje nad stigmatizacijom kojoj su podvrgnuti

Društveni i osobni identitet su dijelovi stavova i definicija koje donose druge osobe o identitetu druge osobe (Goffman, 2009.:117). Upravo je društveni identitet onaj koji nam omogućuje da se kontrolira dotok informacija vezanih uz stigmatu koju osoba nosi. Društveni identitet omogućuje proučavanje stigmatizacije. Ego identiteta je onaj koji osobi koja nosi stigmatu daje mogućnost da se predstavi drugima onako kako oni to očekuju. Pojavljivanje podvojenosti identiteta se javlja kod osoba jedino kada primijete veliki stupanj stereotipnog ponašanja grupe u kojoj se nalaz (Goffman, 2009.:119). Osobama koje su podložne stigmatizaciji se predlaže da upotrebljavaju „maskaradu“ pomoću koje se stigmatizirana osoba pokušava dodvoriti „normalnima“. Korištenje „maskarade“, primjerice, može se uočiti prilikom zapošljavanja. U trenutcima kada samohrani roditelji pristupaju razgovoru za posao mogli bi svjesno upotrijebiti imitaciju kako bi se dodvorili poslodavcu, tj. svjesno ne predstaviti osobni identitet, za kojeg su svjesni da će biti razlog ne dobivanja radnog mjesta.

Prema Goffmanu (2009.) osobe koje su stigmatizirane posjeduju društveno neprihvatljivu crtu te tako razvijaju različite načine suočavanja s problemom. Stoga se nerijetko može čuti u društvu da samohrani roditelji imaju iznimno visoka očekivanja od svoga djeteta kako bi maknuli fokus društva sa situacije koja nije društveno prihvatljiva - biti samohrani roditelj. Kako bi ljudima dokazali da uspješno izvršavaju roditeljsku dužnost te kako im dijete ima izvrsna postignuća. Situacija u kojoj se stigmatizirane osobe nađu nikada nije jednostrana. Stoga Goffman (2009.) navodi situacije gdje se stigma iskorištava za druge ciljeve ili kao izgovor za promašaje i propuste, koji su se dogodili iz potpuno nepovezanih razloga. Tako samohrani roditelji mogu iskoristiti svoj status za dobivanje povlastica, a da im nužno nisu potrebne ili su im potrebne, ali u manjoj mjeri.

Ipak, kojom god se metodom samohrani roditelji poslužili da bi prikrili ili se suočili sa stigmatizacijom društva, neizbježna je činjenica da se vrlo često moraju koristiti iluzijama i spomenutim Goffmanovim podvojenim identitetom ne bi li sebe neometano predstavljali u svakodnevnom životu. Kao rješenje problemu Goffman daje svoju *dramaturšku analizu* kroz koju prikazuje pojedinca kroz prethodno naučenu ulogu.

6. Kako se predstavljamo u svakodnevnom životu

Započnemo li misao o našem predstavljanju pitanjem, to bi pitanje zasigurno glasilo: „Kako se mi to predstavljamo ljudima oko sebe?” Ili, još bolje rečeno: „Postoji li metoda kako kroz naše predstavljanje možemo izbjeći stigmatizaciju ili diskriminaciju?” Erving Goffman je kroz svoju dramaturšku analizu pokušao pokazati da je svijet metaforički gledano pozornica/teatar. Zašto metaforički, jer Goffman ne smatra doslovce cijeli svijet teatrom, već teatar vidi kao zanimljivu metaforu za promatranje društvenog života. Teatar i stvarni život ne smijemo nikako usporediti jer su posljedice s kojima se susrećemo u stvarnom životu znatno veće i vrlo često nepopravljive. S druge strane, predstavljanje pojedinca na kazališnoj pozornici nosi znatno manje posljedice i sukladno tome stupanj stigmatiziranja osobe je manji dok, vratimo li se na „pozornicu stvarnoga života”, posljedice mogu biti znatno veće, a stupanj stigmatizacije pojedinca izraženiji (Goffman, 2000.). Pogledamo li predstavljanje pojedinca u svakodnevnom životu pred masom ili pojedincem koji ga promatra, ponekad će se lako uočiti „uvježbano“, proračunato predstavljanje pojedinca. Nerijetko se događa da on nije niti svjestan da se predstavlja s proračunatim temeljima (Goffman, 2000.:20). Upravo Erving Goffman, spoznajom proračunatog predstavljanja i svojom dramaturškom analizom, postavlja u suodnos da „normalni“ i stigmatizirani ljudi nisu toliko različiti u svom predstavljanju, te da se mogu razumjeti i uvažiti. Dramaturškom analizom društvo postaje pozornica, aktivni akter socijalnih situacija izvođač nastupa, a pasivni akter postaje publika. Nastupajući u prednjem planu (pozornici) izvođač će, kao i glumac u pravom kazalištu, težiti što vjerodostojnije izvesti svoju ulogu jer što je izvedba vjerodostojnija, više će interesirati publiku (Goffman, 2000.). Kada pojedinac igra, predstavlja svoju ulogu(sebe), a od promatrača zahtjeva da implicitno razumiju ono što im predstavlja te da ga ozbiljno shvate. U skladu s izrečenim, nameće se mišljenje da pojedinac u potpunosti nudi i predstavlja sebe „za dobrobit drugih“. Kada pojedinac ulazi u ulogu kojom se predstavlja publici i sam počinje vjerovati da je to istina, tada će i sama publika vjerovati da je to istina. Tada su jedino sociolozi oni koji će propitkivati „realnost“ situacije. S druge strane, pojedinac može biti neuvjeren u ulogu koju predstavlja, ali mu je ona nametnuta i mora je tako predstaviti ne bi li je društvo/publika prihvatilo kao takvu (Goffman, 2000.:33). Upravo je nastup u koji sam glumac nije uvjeren, onaj koji kod glumaca budi najviše straha. Kada publika nepredviđeno prekine predstavu zbog neuspješnog predstavljanja to u glumcu budi najveće razočaranje.

Dovede li se u tu situaciju pojedinac će na sve načine pokušati pronaći izlaz iz novonastale situacije. Koristit će se društvenim znanjem, metodama dramaturgije, idealizacije, mistifikacije. Dramaturgijom se koristi ne bi li naglasio važnost svoje uloge i ne bi li zadržao pažnju publike na samome sebi te kako bi prikazao važnost i sigurnost u ono što predstavlja (Goffman, 2000.:44). Idealizirat će kako bi svoju ulogu lakše prezentirao raznovrsnoj publici, a kako bi to postigao, izvođač mora koristiti ekstremne stereotipe koji su u društvu prihvaćeni za tu ulogu (Goffman, 2000.:48). Glumac, odnosno osoba koja se predstavlja, će uz pomoć idealizacije najbolje predstaviti sebe kroz ulogu koja se očekuje i pokazati publici, odnosno promatračima svoj ideal, a ne pravoga, stvarnoga sebe. Uz pomoć idealizacije i dramaturgije pojedinac pokazuje svoj društveni, virtualni identitet, onaj koji će okolina prihvatiti, a privatno živi onaj osobni, stvarni identitet. U situacijama u kojima se osoba koristi društvenim, odnosno virtualnim identitetom vrši devijantan čin. Devijantna je samim time što se jedni djelom predstavlja lažno. Stoga Goffman smatra da bi, ako se već stigmatiziranu osobu treba zvati devijantnom, bolje rješenje bilo da zvati je “normalnim devijantom” (Goffman, 2009.:144). Tim pojmom on želi naglasiti nerazdvojnost “normalnih” i stigmatiziranih. Oni su dvije strane iste priče u kojoj i jedni i drugi mogu sudjelovati na obje strane. I stigmatizirane i „normalne“ osobe su sposobne bez mnogo pripreme, zauzeti poziciju onoga drugog, što često i rade u šali ili ruganju, ali i u situaciji kada se otkrije stigmatizirajući atribut nekoj dotad “normalnoj” osobi. Najčešće je taj prijelaz trenutak. To su sposobni jer dijele univerzalnu ideju identiteta što pokazuje fenomen srama: srame se i “normalni” kada ne zadovolje odrednice normalnoga i stigmatizirani kada ne zadovolje odrednice stigmatiziranoga (Goffman, 2009.). Govorimo li o društvenom identitetu kako ga je Goffman nazvao mora se govoriti i o osobnom, stvarnom identitetu. Goffman je mjesto gdje se glumac može opustiti od aktivnosti kojom se predstavlja nazvao pozadina, zaleđe ili zakulisje. Zaleđe je mjesto gdje se glumci mogu povući i doista iskazati svoje mišljenje, a da to publika ne čuje. Primjer iz svakodnevnog života bi bio koncert gdje je pjevač ispred publike sretan i zadovoljan i sobom i publikom. No, kada ode u zaleđe pozornice otvara mu se mogućnost da doista pokaže svoje emocije i iskaže mišljenje o publici i atmosferi (Goffman, 2000.:120). Drugim riječima, u zakulisju mogu izraziti svoje iskreno mišljenje, mogu se ponašati prirodnije i biti kakvi zapravo jesu. Upotrebljavajući treću od tehnika, mistifikaciju pojedinac će težiti tome da izvrsne stvari naglašava, a one druge prikriva (Goffman, 2000.:78).

Svi pojedinci u društvu, bez obzira bili oni u kategoriji “normalnih” ili stigmatiziranih, teže održanju takve izvedbene iluzije. Naravno da nitko nije savršen i da svi posjeduju neki

nedostatak koji skrivaju u svakodnevnoj interakciji, svoju prikrivenu stigmatu. Stoga Goffman zaključuje da su zapravo sve osobe potencijalno stigmatizirane jer će i najnormalniji “imati svoj skriveni nedostatak, a za svaki mali nedostatak postoji socijalna situacija koja će ga učiniti velikim, stvarajući sramotnu provaliju između virtualnoga i stvarnoga socijalnog identiteta” (Goffman, 2009.:140). Kada takvu situaciju postavimo na ovakav način, provalija između „normalnih“ i stigmatiziranih se drastično smanjuje. Važno je napomenuti da, iako svi ponekad glumimo, neki to rade ne bi li normalno, neometano koračali kroz život.

Upravo kao što se Goffman poslužio kazališnom predstavom da bi opisao kako zapravo ljudi sebe predstavljaju kroz „podvojeni identitet“, samohrani roditelji - ona stigmatizirana grupa koja mora stvarati svoj društveni identitet, stvoriti fasadu, koristiti se dramtizacijom, idealizacijom i mistifikacijom ne bi li uspješno nadišla stereotipe i hendikepe koje im društvo nameće iz vlastitog neznanja. Neprihvatanje različitosti i diskriminacija na osnovi stava nekolicine je društveno neprihvatljiva. Na žalost, samohrani roditelji moraju posezati za raznim metodama ne bi li prikrili činjenicu da su samohrani roditelji, što njih kao pojedince dovodi u neizlazan položaj. Uzroci zbog kojih društvo stigmatizira samohrane roditelje su različiti, a dijele se čak i na temelju razloga zbog kojeg je netko postao samohrani roditelj. Samohrani roditelj će zaniijekati svoju društvenu ulogu ne bi li svome djetetu osigurao neometano djetinjstvo i djetinjstvo bez osuđivanja.

7. Razlozi samohranog roditeljstva

Kao neki od razloga zašto roditelji postaju samohrani roditelji navode se: smrt, razvod braka, napuštanje obitelji jednog roditelja, izvanbračno rođenje, a u novije vrijeme tu se svrstava i dugotrajno odsustvo jednog roditelja iz nekih drugih razloga npr. bolest, posao, izdržavanje zatvorske kazne i dr. U literaturi Grozdanić (2000.) navodi da promjena prema statusu samohranih roditelja iziskuje prihvaćanje novih uloga i odgovornosti, ponovno preispitivanje odnosa sa širom obitelji i prijateljima, transformaciju odnosa s bivšim supružnikom, razrješenje i prihvaćanje gubitka. Tome treba pridodati i pitanje formiranja novog identiteta. U stručnoj literaturi posebno se ističe kako je za razvedene roditelje karakteristično izdvajanje iz društva, tj. prestanak dotadašnjih veza ili njihovo značajno ograničavanje. Razlog tome je, tvrde, što ih šira okolina negativno procjenjuje.

Drugi razlog izdvajanja samohranih roditelja iz cjeline je samohrani roditelj koji je to postao smrću partnera (Grozdanić (2000.)). Tada taj roditelj nenadano ostaje ekonomski ovisan samo o sebi te djelomično postaje ovisan o ostatku svoje obitelji. Novonastala situacija iziskuje ne samo društvenu već i osobnu prilagodbu.

Postoje još brojni razlozi zašto je samohrani roditelj postao samohrani roditelj. Ipak, iz provedenih istraživanja se može uočiti da se količina stigmatizacije i diskriminacije u društvu razlikuje ovisno o uzroku postanka roditelja samohranim roditeljem.

U daljnjem djelu rada bit će prikazani neki od rezultata istraživana stavova društva prema samohranim roditeljima.

8. Društveni stavovi prema samohranim roditeljima u Republici Hrvatskoj

Prema popisu stanovništva iz 2001. godine broj samohranih roditelja u Republici Hrvatskoj iznosi 188 003 (od čega 83% čine samohrane majke), dok se na popisu stanovništva iz 2011. godine može uočiti porast na brojku od 207 863 (od čega 84% čine samohrane majke). Statistički podaci nam ukazuju da se trend samohranog roditeljstva povećava te bi trebao postati sastavnica današnjeg društva. Ipak, tradicionalnost koja prevladava u društvu još uvijek ne prihvaća ovu društvenu ulogu, kao prihvatljivu.⁶

Prema radu (Raboteg-Šarić, Pećnik, 2009.) može se uvidjeti da promjene u samoj strukturi obitelji nosi negativan stav društva prema ovoj skupini, skupini samohranih roditelja. Stav društva ovu društvenu skupinu tako čini ranjivom. Naime, istraživači su ispitali različite skupine ljudi u četiri najveća grada u Republici Hrvatskoj utvrđujući stavove prema samohranom roditeljstvu.

9. Stigmatizacija samohranih roditelja s obzirom na spol i bračni status

Već na samom početku lako se uočava da se stav društva razlikuje ovisno o spolu i načinu kako je samohrani roditelj postao samohrani roditelj. Dok se, s druge strane, pogled samih samohranih roditelja mijenja ovisno o stavu društva prema njima i njihovoj djeci. Uvid u to kako sami samohrani roditelji u Hrvatskoj doživljavaju i opisuju reakcije društvene okoline prema sebi i svojoj djeci povećalo je kvalitativno istraživanje provedeno s 97 samohranih majki i očeva iz urbanih sredina (Raboteg-Šarić i sur., 2003.), (Raboteg-Šarić, Pećnik, 2009.:7). Naime, svaki deseti samohrani roditelj kao najveću teškoću navodi nerazumijevanje okoline, odnosno iskazivanje negativnih stereotipa prema njima kao samohranim roditeljima. Susreću se s neodobravanjem i šire i uže obitelji, te se nose s njihovim podsmjehivanjem i ismijavanjem.

⁶ Državni zavod za statistiku

Svaki peti samohrani roditelj susreo se sa stereotipima na samom tržištu rada, a svaki četvrti osjeća da ga je društvo u potpunosti isključilo (Raboteg-Šarić, Pećnik, 2009.:7). Osjećaj isključenosti iz društva, odnosno stigmatiziranosti nerjetko može biti prouzročen subjektivnim stavom samog samohranog roditelja. Ovim se istraživanjem pokušalo utvrditi kolika društvo stvarno stigmatizira samohrane roditelje. Prema Goffmanu (2009.) osobe koje su stigmatizirane posjeduju društveno neprihvatljivu crtu te tako razvijaju različite načine suočavanja s problemom. Ipak, postavlja se pitanje koliko su zaista stigmatizirani?

Prema istraživanju koje su proveli Raboteg-Šarić, Pećnik (2009.) rezultati su pokazali da stav društva prema samohranom roditelju ovisi o bračnom statusu i spolu ispitanika. Tako je utvrđeno da samohrane majke imaju znatno pozitivniji stav prema samohranom roditeljstvu od majki koje se nalaze u bračnoj zajednici, ali majke općenito imaju pozitivniji stav prema samohranom roditeljstvu od očeva. Govori li se o opće negativnom stavu društva prema samohranom roditeljstvu, istraživanje je pokazalo tu tvrdnju negativnom. Društvo osuđuje, odnosno ima negativan stav prema negativnim stavovima odnosno stereotipima upućenim prema samohranim roditeljima. Iako ispitanici iz dvoroditeljskih obitelji negativnije ocjenjuju samohrano roditeljstvo i dalje nije u mjeri da bi se nazvalo stigmatiziranje, jer je stav uopćeno pozitivan. Prema Raboteg-Šarić, Pećnik (2009.:15-16): „Prosječan rezultat na Skali stavova prema samohranom roditeljstvu na cijelom uzorku ispitanika je 24,22 (SD=6,94), a prosječna procjena na ljestvici od pet stupnjeva je 2,4, što ukazuje na to da se ispitanici uglavnom ne slažu sa sadržajem tvrdnji koje ukazuju na negativan stav prema samohranom roditeljstvu. Iako roditelji iz dvoroditeljskih obitelji nepovoljnije ocjenjuju samohrano roditeljstvo od samohranih roditelja, oni u prosjeku ne izražavaju negativne stavove.“ Stoga bi se moglo zaključiti da je stav samohranih roditelja da su stigmatizirana grupa neopravdan te da bi svoju društvenu situaciju mogli iskoristiti kako bi opravdali svoj potencijalni neuspjeh. U svojoj knjizi Goffman (2009.) navodi situacije gdje se stigma iskorištava za druge ciljeve ili kao izgovor za promašaje i propuste koji su se dogodili iz potpuno nepovezanih razloga.

Iz rezultata provedenog istraživanja može se zaključiti da žene imaju pozitivniji stav prema samohranim roditeljima te da stavovi društva mogu i moraju biti tolerantniji prema samohranim roditeljima, ali da su stavovi društva općenito pozitivni. Osjećaju li se samohrani roditelji s razlogom stigmatizirani ili je to rezultat samoispunjavajućeg proročanstva kojeg je analizirao Robert K. Merton.

10. Odnos društva prema različitim tipovima samohranog roditeljstva

Govori li se o stavovima društva prema samohranim roditeljima u odnosu na situaciju koja ih je učinila samohranim roditeljima situacija je malo drugačija i moglo bi se reći stigmatiziranja. Naime, u istraživanju su samohrani roditelji bili podijeljeni prema kategorijama: razvedene majke, razvedeni očevi, nevjenčane majke, neoženjeni očevi, majke udovice i očevi udovci.

Istraživanje je pokazalo, prema radu Raboteg-Šarić, Pećnik (2009.:20), da je stav društva prema razvedenim majkama izuzetno negativan, dok je situacija s razvedenim očevima podijeljena. Prevladava negativan stav, ali je gotovo neprimjetna razlika. Prema nevjenčanim majkama i neoženjenim očevima stavovi društva su u oba slučaja negativni/osuđujući, no u situaciji majka je stav znatno izraženiji. Dok se u zadnjoj kategoriji udovica i udovaca može uočiti izrazito pozitivan stav.

Kao zaključak ovih rezultata bi se mogao donijeti da je Hrvatsko društvo tradicionalno te da su kroz tradicionalne stavove više naklonjeni diskriminaciji majki nego li očeva, kada se radi o rastavljenim roditeljima.

Iako je navedenim istraživanjem utvrđeno da ne postoji neograničena doza stigme koja se nameće samohranim roditeljima, diskriminacija postoji i to se da utvrditi brojkama. Stereotipi s kojima se susreću roditelji su itekako prisutni, pogotovo samohrane majke. Sukladno tome, jedan od načina kako mogu ublažiti svoj stupanj diskriminiranosti u društvu je, prema Goffmanu (2009.), da komuniciraju s „normalnima“. S komunikacijom će ublažiti hendikepe koji su im možda društveno pripisani, ali se moraju s njima saživjeti. Također Goffman (2009.) smatra da stigmatizirana osoba, u ovom slučaju samohrani roditelji, pred sebe stavljaju stavove koje misle da „normalni“ stvaraju o njima. Tako si stigmatizirajuća osoba uskraćuje mogućnost biti „prihvaćena“ u društvu. Stigmatizirana osoba će sama sebe ograničavati u nekim svojim postupcima ili mišljenjima smatrajući da ona nema pravo na donošenje sudova sukladno situaciji u kojoj se nalazi. Na primjer samohrani roditelj se neće usuditi govoriti o bračnim savjetima, jer će smatrati da on nije adekvatna osoba za to.

Primjer iznesen, implicira da ga sugovornik diskriminira ili omalovažava, no situaciju može samohrani roditelj u potpunosti inscenirati, a da sugovornik nema ni primisli koje si samohrani roditelj nameće.

11. Zaključak

Društvo današnjice, iako teži modernizaciji i prihvaćanju suvremenih stavova još uvijek većini stvari, situacija ili pojava pristupa s tradicionalnim stavom. Upravo je tradicionalan stav onaj koji dozvoljava da samohrano roditeljstvo nazovemo fenomenom društva. Na samohrano roditeljstvo možemo gledati kao na dio društva kojem je, kako je Goffman rekao, pridodan „društveni biljeg“ koji ih svrstava u skupinu stigmatiziranih ili diskriminiranih. Popisima stanovništva iz 2001. i 2011. može se uvidjeti da broj samohranih roditelja raste, pa bi tako i empatija društva trebala rasti. Samo društvo ponekada nije niti svjesno koliko njihov odnos prema određenoj grupaciji ljudi može utjecati na njihov stav i ponašanje. Ako društvo popravi svijest o grupi samohranih roditelja i na njih počne gledati kao na roditelje bez ikakvih prefiksa, samohrano roditeljstvo će biti ravnopravno roditeljstvu. Tada samohrani roditelji neće morati tragati za svojim podvojenim identitetom, niti će posezati za idealizacijom ili dramtizacijom svoje uloge jer za tim neće biti potrebe. Kako društvo mora prihvatiti sve veći porast broja samohranih roditelja tako i samohrani roditelji moraju surađivati s društvom. Niti jedan samohrani roditelj ne bi trebao koristiti svoj „hendikep“ kako bi lakše koračao kroz život, a uz komunikaciju, ostatak društva upoznati sa svojom novonastalom situacijom. Tako će najlakše izbjeći osjećaj stigmatizacije. Uvijek će biti nepravednosti i nejednakosti u društvu, ali uz toleranciju svaki trenutni društveni fenomen možemo pretvoriti u društvenu svakodnevicu.

Literatura:

1. Afrić, V. (1988.) Simbolički interakcionizam, *Revija za socijalnu politiku*, Vol XIX, No 1-2:1-13
2. Goffman, E. (2009.) *Stigma, zabeleške o ophođenju sa narušenim identitetom*, Novi Sad: Mediterran Publishing.
3. Goffman, E. [2000.(1959.)] *Kako se predstavljamo u svakodnevnom životu*. Beograd: Geopoetika.
4. Grozdanić, S. (2000.) *Jednoroditeljske obitelji prema uzrocima njihova nastanka*.
5. Hromatko, I., Matić, R. (2008.) *Stigma – teatar kao mjesto prevladavanja stigmatizacije*
6. Janković, J. (2008.) *Obitelj u fokusu*. Zagreb: Etcetera Ljetopis socijalnog rada. Vol.7, No 2 Studeni. str. 169.-182.
7. Maleš, D. (1995.) *Usporedba stavova roditelja iz potpunih obitelji i obitelji s jednim roditeljom prema poželjnosti osobina za dječake i djevojčice*, Izvorni znanstveni rad
8. Narodne novine (2022.): *Zakon o socijalnoj skrbi NN 18/2022*
9. Raboteg-Šarić, Z., Pećnik, N. (2009.) *Stavovi prema samohranom roditeljstvu Stigmatizacije. Sociologija i prostor, 46 (2008) 179 (1): 77–100 Zagreb*
10. Zimić, Z. (2018.) *Samohrani roditelji*. Završni rad. Zagreb: Učiteljski fakultet u Zagrebu
11. Ždero, L. (2021.) *Teorije društvene stigmatizacije i fenomen samohranog roditeljstva*. Završni rad